

La Tomba de Sennedjem a Deir-el-MedinaTT1

Autora: Marta Saura i Sanjaume

Director: Josep Padró Parcerisa

Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia
Universitat de Barcelona

Capítol 2 La figura d'Eduard Toda

La finalitat d'aquest capítol és la de donar a conèixer la figura d'Eduard Toda. El treball de Trinitat Montero³⁸ ens acosta a Toda i a la importància per a l'Egiptologia catalana de la seva tasca. Toda era un diplomàtic espanyol destinat a Egipte durant els anys 1884 al 1886. A Egipte Toda es va interessar per la cultura d'aquest país per arribar a conèixer-la profundament i difondre-la.

Però, quina relació hi ha entre Eduard Toda i la tomba de Sennedjem? Ell va ser la persona encarregada de l'excavació de la tomba (si bé les circumstàncies del seu descobriment les comentarem més endavant) i de Toda és la informació més exhaustiva sobre ella, ja que va fer un catàleg de les peces que es van trobar a la tomba. Per tant, serà aquest catàleg el que ens ajudarà, en gran part, a poder realitzar aquest treball que ens ocupa.

També creiem de gran importància situar-nos en el context del descobriment per poder saber com es feien abans les excavacions de tombes i el per què avui en dia ens trobem amb la problemàtica del nostre estudi. Per aquest motiu parlarem del Servei d'Antiguitats d'Egipte i del seu comportament vers els descobriments que es realitzaven des del segle XIX (recordem que la tomba de Sennedjem es va descobrir al 1886).

³⁸ Veure bibliografia general: T. Montero, *Eduardo Toda y Güell y el antiguo Egipto*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986; Catàleg del Museo Balaguer, 2, *Col.lecció egípcia*, Barcelona, 1987; Eduard Toda, *egiptòleg del segle XIX, a Fonaments*, 7, 1988, pp. 169-192.

2.1 El Servei d'Antiguitats d'Egipte

Ja des d'època molt antiga els tresors egipcis han cridat l'atenció de viatgers i col·leccionistes d'art. Els antiquaris buscaven obres d'art per posar als seus museus o bé les mòmies es convertien en pols per la creença en un poder medicinal miraculós. Des dels romans fins a Napoleó els exèrcits van recórrer Egipte contemplant la bellesa dels seus monuments i les glòries passades. Des de la dinastia XXX Egipte no va estar governat més per cap personatge nadiu, sinó que des de la destronització de Nectàneb II (359-341 a.C.) Egipte va estar governat per poders estrangers. Però la invasió més terrible, sense cap mena de dubte, ha estat la que va portar als estrangers a Egipte amb la creença de què les seves tombes estaven plenes de tresors. Les necròpolis eren violades i excavades sense cap control i els tresors eren portats a museus de tot al món o bé feien créixer col·leccions privades. Totes les piràmides a Egipte han estat violades en un moment o altre de la seva existència. Al 1858 es va fundar el museu de *Boulaq*³⁹. El seu organitzador fou Auguste Mariette⁴⁰ i el seu objectiu era organitzar els descobriments i la conservació de les antiguitats, de manera que la venda d'antiguitats va quedar totalment prohibida. Va sorgir aleshores el problema de mantenir allunyats tots aquests tresors dels lladres, ja que el govern egipci no tenia prou recursos per poder-ho dur a terme. Amb tot, les excavacions fortuïtes van continuar i les peces trobades eren portades al Caire i allí venudes i fins i tot, moltes eren trencades per així poder vendre més trossos i treure'n més diners. Trobarem, per exemple a molts museus fragments de papirs o fragments de sarcòfags o fragments de mòmies.

Maspero, nou director del Servei d'Antiguitats al 1881, va proposar al govern del Caire una mesura autoritzant a tots els residents al país, indígenes o estrangers, a excavar a les ruïnes egípcies: necròpolis, temples... S'havia de presentar una petició en regla a la Direcció d'Antiguitats, dient on es portaria a terme aquesta excavació i el temps de la seva durada. El Museu posava com a condició que les peces trobades fossin dipositades en lloc segur fins a l'acabament del treball. Les troballes després es dividirien en parts iguals, de manera que es permetia a l'excavador fer elecció d'aquelles peces que preferís. I si tots els objectes interessaven al museu de *Boulaq*, les peces es taxaven i es pagava al seu descobridor. Sembla ser que aquest sistema va tenir com a resultat que les peces no fossin mutilades i es conservessin senceres.

És raonable no trobar l'origen de les peces i més quan a Egipte el tràfic d'antiguitats es va produir d'aquesta manera tan sistemàtica, ja que moltes peces o bé estan fragmentades i el seu anàlisi no permet ubicar-les en un context determinat o bé només van servir per engrandir les col·leccions privades i per tant, el seu origen era amagat per evitar problemes amb les autoritats locals i només podem conèixer el seu lloc de compra. Els arqueòlegs moderns ens podem escandalitzar de com es van portar a terme les "excavacions arqueològiques" a Egipte des de tots els temps (especialment des del segle passat), si d'alguna manera les hem d'anomenar. El mateix Eduard Toda es posava les mans al cap quan parlava dels robatoris i violacions de tombes que es vivien a la seva època⁴¹, però va ser també ell qui va desmuntar tota una tomba (ens referim, és clar, a la tomba de Sennedjem) i en el procés es va provocar la desaparició i dispersió de moltes peces.

³⁹ Toda, *Son Notém*, p.9.

⁴⁰ Maspero, *Guide du visiteur*, pp.8-9.

El que és més evident és que l'interès moltes vegades econòmic del tràfic d'antiguitats, lamentablement el més fructífer després del tràfic d'armes, va portar a la desaparició de monuments i objectes que podien haver donat molta més llum a les llacunes de la història i la cultura egípcies o, al menys, gràcies a les quals haguéssim augmentat els nostres coneixements sobre aquesta desapareguda civilització. El lluir un objecte en una vitrina en la majoria de les ocasions no es fa perquè es tracti d'una peça de gran bellesa o per la seva informació arqueològica, sinó per la pura vanitat dels seus propietaris, com qui llueix els records/*souvenirs* de tots els llocs a on ha viatjat. Per sort, el Servei d'Antiguitats d'Egipte, amb la figura de Maspero, van poder regular (més o menys) aquest tràfic d'antiguitats, encara que avui en dia encara subsisteixi. Nosaltres ens trobem amb el problema que moltes peces havien estat trobades i venudes sense conèixer la seva veritable procedència: les col·leccions privades i els museus millor no preguntaven i aquelles que eren comprades al Museu del Caire, ens trobem que a les seves fitxes no hi figura, en moltes ocasions, el seu origen arqueològic.

2.2 El precedent de l'Egiptologia catalana

L'interès per a l'egiptologia catalana es despertà al segle XVII amb la descoberta entre el 1655 i 1661⁴² d'una estàtua egípcia a Barcelona, entre unes ruïnes⁴³. El jesuïta P. Josep Zaragoza va dibuixar-la i copiar-ne les inscripcions i les va passar a Atanasi Kircher, primer personatge que intenta desxifrar els jeroglífics.

Però podem considerar *Ali-Bey* com el primer erudit català que, a començament del segle XIX va visitar terres del Pròxim Orient, entre elles, Egipte i es va interessar per aquest país:

“No sería difícil formar una biblioteca entera de viajes a Egipto y descripciones de aquel país. Siendo bastante conocido, lo es mucho más desde que lo ha visitado un ejército francés (...). Tal vez nada queda ya que decir sobre la patria de Sesostris; mas, ¿podrá uno hallarse en esta tierra célebre y alejarse de ella como sombra fugitiva y muda, sin pagarle cuando menos un tributo de admiración y procurar excitar la de los demás?”⁴⁴

Ali-Bey era el pseudònim de Domènec Badia i Lebllich. Durant la seva vida va estudiar a la Universitat de València i es dedicà especialment a la llengua musulmana i als costums del poble musulmà. Aquest personatge tenia el desig de ser cèlebre, fet que el portà al nord d'Àfrica, fent-se passar per un successor dels Abbàssides. Estava lligat al govern espanyol, qui li va encarregar que aixequés Tànger contra els anglesos. Entre els anys 1803 i 1807 va estar viatjant pel nord d'Àfrica⁴⁵. Podríem inscriure aquest viatge entre els molts que feien els europeus després de l'expedició de Napoleó en aquestes terres.

Després d'*Ali-Bey* no hi haurà més notícies de personatges interessats en el tema fins Eduard Toda. Aquest personatge va arribar a Egipte l'any 1884 com a cònsol espanyol a El Caire. També s'ha

⁴¹ Toda, *Son Nótém en Tebas*, p.10.

⁴² Padró, a *Ampurias*, t.35. 1973, p. 175-202.

⁴³ La notícia va ser donada per Kircher, *Obelisci Aegyptiaci nuper inter Isaei Romani rudera effossi interpretatio hieroglyphica*, Roma, 1666, p. 140-143.

⁴⁴ Badia, *Ali Bey, Peregrino a La Meca*, p.101.

relacionat moltes vegades a Eduard Toda amb el personatge d'*Ali-Bey*. Amb aquest pseudònim Eduard Toda va signar un article que des d'Egipte va enviar al diari madrileny *El Globo*⁴⁶. Eduard Toda va aconseguir els manuscrits d'*Ali-Bey*, que més tard ell mateix donaria a l'Institut municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona i que es troben actualment a la casa de l'Ardiaca, repartits en 9 volums⁴⁷.

2.3 Eduard Toda

Aquest diplomàtic català, nascut a Reus el 1855, ha estat considerat el primer egiptòleg català i espanyol⁴⁸. Amic de G. Maspero, director del Museu Egipci del Caire i del Servei d'Antiguitats d'Egipte quan E. Toda es trobava a Egipte, E. Toda va viatjar per tot el país fent nombroses fotografies que publicà

Figura 2.1

Fotografia d'Eduard Toda realitzada pel seu amic Brugsh al Museu de Boulaq entre diferents sarcòfags.



al 1889 en el seu llibre *A través de Egipte*, publicat a Madrid. El dia 16 de maig de 1886 Eduard Toda va fer donació d'un total de 158 peces al Museu-biblioteca Víctor Balaguer. D'aquesta manera s'inaugurava la primera exposició de peces egípcies a Catalunya⁴⁹. Va ser el mateix Toda qui va inaugurar aquesta col·lecció l'any 1886. Les peces tenien diferents tipologies: amulets, mòmies i objectes emprats per a la momificació, uixebtis, objectes d'ús funerari, ofrenes, objectes d'ornament, fragments de sarcòfag, divinitats, cons funeraris, ceràmiques i altres objectes. Cal tenir en compte que si bé Toda fou l'encarregat de l'estudi de la tomba de Sennedjem (TT.1 de Deir-el-Medina) i que realitzà ell mateix un exhaustiu catàleg de les peces que hi havia a l'interior de la tomba, era el Servei d'Antiguitats d'Egipte, amb Maspero al capdavant, qui tenia la responsabilitat de tots els objectes. Toda, però, va aconseguir algunes peces d'aquesta tomba que va portar a la Península (al museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i al MAN de Madrid). Tanmateix la col·lecció del museu només en té una petita part d'aquestes peces. Al 1887

va vendre la resta de la seva col·lecció al Museo Arqueológico Nacional de Madrid. Entre les peces que van ingressar al MAN hi havia una caixa d'uixebtis pertanyent a la tomba de Sennedjem⁵⁰. En el capítol 4

⁴⁵ *Ali-Bey* va publicar un relat sobre els seus viatges en 13 volums: *Voyages d'Ali Bey en Asie et en Afrique pendant les années 1803 à 1807*, París 1814.

⁴⁶ Toda, *L'Antic Egipte*, p. 59.

⁴⁷ Toda, *L'Antic Egipte*, p.60.

⁴⁸ Padró, a *Egipte. Primeres jornades d'història antiga. Museu de Montserrat, 11 d'octubre 1997*, «Cuadernos de Egiptología Mizar», 3, 1998, pp. 17-31.

⁴⁹ Toda, *L'Antic Egipte*, p.26

⁵⁰ En el llibre d'Eduard Toda, *L'Antic Egipte*, p.30-35, trobem una llista completa de les peces que Toda va vendre al MAN.

d'aquest treball detallarem les circumstàncies del descobriment de la tomba de Sennedjem i explicarem el paper que Toda va tenir en aquesta troballa.